

EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ATROF MUHITNI MUHOFAZA QILISH USULLARI

Saydaev O'ktam Tashbekovich

*Sirdaryo viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi
Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi katta o'qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8138285>

Anotatsiya: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-aprelda imzolangan "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5024-sonli Farmoni.

Kalit so'zlar: Suv resurslari, Orol dengizi, botanika, zoologiya, mikrobiologiya, kimyo, tuproqshunoslik, o'simlikshunoslik, biosfera.

Kirish: O'zbekiston avvalgi tuzumdan Orol dengizining qurib borishi bilan bog'liq ekologik inqirozni, aholi salomatligi va atrof-muhit holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan, suv va yer resurslarini yo'qotgan yerlarni meros qilib oldi.

1980 yillar oxirida O'zbekistondagi ekologik muammolar shunchalik kuchayganki, Respublika hukumatining 1988 yil aprel oyida qabul qilgan qarorida davlatning atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha davlat organi – O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi Qoraqalpog'iston Respublikasidagi Qo'mitaning hududiy bo'linmalari viloyatlar (tumanlar), shuningdek Toshkent shahri tashkil qilingan davlat organlari maxsus yechim bo'lgan.

Ekologik xavfsizlik sohasida davlat boshqaruvini tubdan yaxshilash maqsadida va respublikada atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik sharoitni yaxshilash, chiqindilarni atrof-muhitga zararli ta'sirini oldini olish va aholi salomatligi, aholi turmush tarzi sifati va darajasini oshirish uchun qulay sharoit yaratish, chiqindilar bilan ishlash tizimini uzoq vaqt mobaynida yaxshilash, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 21 apreldagi № PF-5024 «Ekologiya va atrof-muhit sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida» farmoniga muvofiq va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 21 apreldagi № PF-2915 «O'zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi faoliyatini tashki etishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi O'zbekiston Respublikasining ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasiga aylantirildi.

O'zbekiston Respublikasining ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi (bundan buyon matnda Davlat ekologiya qo'mitasi) ekologiya atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va takror ishlab chiqarish sohasida davlat organi bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga hisobot beradi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Davlat ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi tizimida ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi qo'mitalari, shuningdek viloyatlar va Toshkent shahrining ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha hududiy boshqarmalaridan tashkil topgan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi ekologiya qo'mitasi qoshida va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish boshqarmalari, tumanlar atrof-muhitni muhofaza qilish bo'linmalarida, «Toza Hudud» davlat unitar

korxonasining shaharlar va shuningdek, respublika tumanlarida maishiy chiqindilarni yo‘q qilish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish uchastkalari asosida tuman hokimliklarining obodonlashtirish bo‘limlari tuzildi.

Asosiy qism: “Ekologiya”termini 1866 yilda kirib kelgan, lekin ekolog kasbi ancha kech, taxminan XX asr o‘rtalarida paydo bo‘lgan. 1972 yilda insoniyatni taraqqiy ettirish bo‘yicha Xalqaro Stokgolm konferensiyasida jiddiy ekologik muammolar mavjudligini isbotlovchi raqam va dalillar keltirilgan. Ana shundan so‘ng insonlar bu borada jiddiy bezovtalana boshlashgan. SHunday qilib, butun dunyoda tabiatni asrash keng targ‘ib qilina boshlandi.

Ammo “ekolog” ixtisosligiga ega bo‘lish imkoniyati faqat XX asr oxirida yaraldi. Ekologiya – tirik organizmlarning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatini o‘rganadigan biologik fan. Birinchi ekologlar - biologlar bo‘lib, ular asosan yovvoyi tabiatni asrash, yo‘qolib borayotgan va noyob turlarni himoya qilish bilan shug‘ullanishgan.

Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi bo‘yicha mutaxassislarining hozirgi kundagi faoliyat doirasi ancha kengaydi. Unga inson va tabiatning o‘zaro munosabatlari bilan bog‘liq bo‘lgan ixtiyoriy muammolar kiradi.

Ekologlar – suv, er, havoning holatini, sanoat chiqindilarining insonlarga, o‘simlik va hayvonot dunyosiga ta‘sirini o‘rganishadi. Agar zararli moddalarning miqdori kritik darajadan yuqori bo‘lsa, sabablarni aniqlab, vaziyatning qanday kechishini oldindan aytib berishadi. Mutaxassis-ekologlar kosmik raketalar uchirishning oqibatlarini o‘rganishadi, zararli mahsulotlar faoliyatini va radioaktiv chiqindilardan foydalanishni kuzatishadi hamda nazorat qilishadi. Ular tabiatdagi kataklizmalar sabablarini izohlashadi va insonlarning tabiatga ta‘sirini imkon qadar kamaytirish yo‘llarini ishlab chiqishadi. Lekin, hamma joyda bo‘lgani kabi, hujjatlarni rasmiylashtirish ularning ham anchagina vaqtlarini “o‘g‘irlyadi”.

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, qulay ekologik vaziyatni barqaror ta‘minlash, hududiy birliklarning samaradorligini oshirish, shuningdek, 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasining rivojlanishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha harakatlar strategiyasining maqsadlariga muvofiqlashtirish hamda davlat boshqaruvida ma‘muriy islohotlar kontseptsiyasi doirasida davlat boshqaruvining samaradorligini ta‘minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasida quyidagilar tuzilgan:

– Biologik xilma-xillik va qo‘riqlanadigan tabiiy hududlarni muhofaza qilish va ulardan foydalanishni nazorat qilish inspeksiyasi va yuridik shaxsni tashkil qilmasdan chiqindilarni yig‘ish, saqlash, tashish, yo‘qotish, qayta ishlash, ko‘mib tashlash va yo‘q qilish nazorati inspeksiyasi bazasida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish nazorati inspeksiyasi;

– Respublika ixtisoslashtirilgan sanitariya tozalash korxonalari assotsiatsiyasi;

– Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirish markazi va billing tizimi asosida davlat unitar korxonasi shaklida ekologik axborot markazi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va multimediyani joriy etish.

Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi - juda mas‘uliyatli va ezgu ish. Siz ana shunday mas‘uliyatli va xayrli ishni zimmangizga olishni istasangiz, kasbni egallashda kimyo, fizika, biologiyani chuqur o‘rganishingiz, keyinroq esa, tashkilotlar buyurtmasiga ko‘ra, oqava suvlar va chiqindi gazlar oqimining matematik o‘lchovlari hamda hisob-kitoblariga tayyor bo‘lishingiz kerak bo‘ladi.

Ixtisoslashgan ekologlarning shug‘ullanish sohasi juda ham keng va ular bozor talablari asosida belgilanadi: chiqindilarga munosabat; ekologik audit va konsalting; laboratoriya va dala tadqiqotlari; atrof muhitning ekologik holatini monitoring va nazorat

qilish; amaliy ekologik dasturlarni ishlab chiqish; dasturiy ta'minotni yaratish; ekologik jihozlarni ishlab chiqarish.

Hozir butun dunyoda chiqindilarni qayta ishlashga yo'naltirilgan sanoat tarmoqlari kengayib bormoqda. Bu nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham ancha foydali, shuning uchun ham chiqindilarni guruhlash bo'yicha ham ishlar olib borilmoqda. Ya'ni, farmatsevtik, oziq-ovqat, plastik, shisha, metall, qurilish chiqindilari va shunga o'xshash chiqindilar uchun maxsus rangga va belgiga ega alohida konteynerlar o'rnatilmoqda. Chiqindilarni qayta ishlash natijasida ajralib chiqadigan zaharli gazlarning atmosfera va ozon qatlamiga ta'sirini kamaytirish maqsadida, maxsus filtrli ulkan qurilmalar ham ishlab chiqarilgan.

Ha, tabiatni asrash borasida ulkan ishlar amalga oshirilishiga qaramasdan, yirik kimyo komplekslaridan chiqariladigan oqava suv va zaharli gazlar atrof-dagi o'simlik va hayvonot dunyosi uchun nihoyatda xavfliligicha qolmoqda. Oqava suvlar tarkibidagi moddalar suvning fizik, kimyoviy va biologik xususiyatlarining o'zgarishiga sabab bo'ladi. O'simliklar uchun zarur bo'lgan suv, baliq xo'jaligi va insoniyat uchun zarur bo'lgan ichimlik suvi muammolarini keltirib chiqaradi.

Shuningdek, dozimetriya xizmati – turli tabiiy va texnik sabablarga ko'ra, atrof-muhitga tarqaladigan radioaktiv nurlanishlarning miqdorini aniqlash, zaruriy paytlarda Favqulodda vaziyatlar boshqarmalariga ma'lumot va signallar berish ham ekologlar vazifasiga kiradi. Aniqroq aytadigan bo'lsak, bu ishni dozimetristlar amalga oshirishadi. Dozimetrist – radioaktiv nurlanish darajasini o'lchovchi mutaxassis. Ularning asosiy ish qurollari – dozimetr.

Davlat ekologiya qo'mitasi qoshida O'zbekiston ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish ilmiy-tekshirish instituti, O'zbekiston ekologik qo'mitasi, «Eko-Energiya» Ilmiy-innovatsion markazi, Ilmiy-Axborotlar markazi kabi bo'limlar faoliyat ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish siyosati mamlakat ekologik xavfsizligini va atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik vaziyatni yaxshilash, chiqindilarning atrof muhitga zararli ta'sirini oldini olish, aholi turmush darajasi va sifatini yaxshilash uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, chiqindilarni yig'ish, saqlash, tashish, qayta ishlash va utilizatsiya qilishga yo'naltirilgan.

Xulosa: Xulosa qiladigan bo'lsak, ekologik muammolar – bugunning eng dolzarb muammolaridan bo'lib, atrofimizdagi olam muhofazasi har birimizning vazifamiz va burchimizdir, lekin soha mutaxassislarining bu boradagi mas'uliyatlari ancha yuqori. Kelajak avlodlar uchun toza havo, yashil tabiat va musaffo osmonni ta'minlashda sizga omad tilaymiz, bo'lajak tabiat qo'riqchilari! Tabiatni seving!

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-aprelda imzolangan "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5024-sonli Farmoni.
2. <https://lex.uz/>
3. <http://library.ziyonet.uz/>